

LUND UNIVERSITY

Flyktingskap och återvandring. Exilen som temporärt tillstånd

Klinthäll, Martin

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Klinthäll, M. (2008). *Flyktingskap och återvandring. Exilen som temporärt tillstånd*. (Lund Papers in Economic History; Nr 108). Department of Economic History, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Lund Papers in Economic History

No. 108, 2008

Population Economics

Flyktingskap och återvandring

Exilen som temporärt tillstånd

Martin Klinthäll

Lund Papers in Economic History

ISSN 1101-346X

ISRN LUSADG-SAEH-P--08/108--SE+15

© The author(s), 2008

Orders of printed single back issues (no. 1-65)

Department of Economic History, Lund University

Postal address: P.O. Box 7083, S-220 07 Lund, Sweden

Telephone: +46 46 2227475

Telefax: +46 46 131585

Full-text electronic issues (no. 58, 60, 61, 66--)

www.ekh.lu.se

Flyktingskap och återvandring

Exilen som ett temporärt tillstånd*

Martin Klinthäll

Inledning

Perioder av ökande tillströmning av flyktingar till Europa har återkommande aktualiserat frågan om hur restriktiv flyktingpolitiken skall vara, hur asylprocessen skall utformas, samt hur stort gemensamt ansvar EU:s medlemsstater bör ha för flyktingmottagandet. Bland annat har det framlagts förslag om särskilda asylenheter utanför EU:s gränser, där den asylsökandes ärende skall behandlas innan denne nått EU:s territorium. I denna artikel diskuteras flyktingskap och flyktingmottagande mot bakgrund av att all flykt i grunden är ofrivillig och att exilen till sin natur kan betraktas som ett temporärt tillstånd.

I dagens europeiska samhällen finns en stark konsensus kring idén att det är alla människors rättighet att kunna tillfredsställa grundläggande medborgerliga behov, såsom fysisk säkerhet, grundläggande försörjning, fri rörlighet, samt rätten att organisera sig politiskt. Därmed bör det vara en självklarhet att människor som flyr undan ett samhälle som inte tillgodoser dessa behov ska ha rätt att få dem tillgodosedda av det mottagande samhället.

Samtidigt finns det en insider/outsider-problematik kring frågan om mottagandet av flyktingar, då man i mottagarsamhällena ofta är ovillig att i större utsträckning ge upp egna resurser för att garantera flyktingar dessa grundläggande rättigheter. Insider/outsider-problematiken demonstreras även av att denna ovillighet inte sällan delas av människor som själva tidigare kommit som invandrare. Utmaningen för mottagarsamhällena blir då att komma fram till hur mycket av de egna resurserna man är beredd att satsa för att inte ge upp allt för mycket av principerna om försvaret av mänskliga rättigheter.

Ett annat problem handlar om definitionen av ”medborgerliga behov” och ”mänskliga rättigheter”. Med utgångspunkt från Genèvekonventionen definieras exempelvis inte fattigdom som ett giltigt skäl för asyl. Därför är det praxis att inte ge s.k. ekonomiska flyktingar asyl,

* Författaren vill tacka stiftelsen Justa Gardi för ekonomiskt bistånd.

men även när det gäller begreppet ”förföljelse” är gränsdragningen oklar. En annan utmaning för mottagarsamhällena blir då att finna rimliga former för att skilja ut vilka asylsökande som kan anses ha giltigt skyddsbehov. Frågan blir vem man ska ta emot, hur man ska ta emot dem, var och av vem de ska tas emot.

Exilen som temporärt tillstånd

För den som sysslar med migrationsfrågor blir det snart uppenbart att den allra största delen av all internationell migration ursprungligen är tänkt att vara tillfällig, vare sig det handlar om arbetskraftsmigration eller flyktinginvandring. Åtskilliga studier visar att de allra flesta som lämnade sitt hemland från början hade tänkt återvända efter en viss tid i mottagarlandet (exempelvis Bovenkerk 1974, Piore 1979, Dustmann 1996a, King 2000). Av olika skäl kom dock ofta dessa planer att revideras och många kom att bosätta sig permanent.

Många gör aldrig verklighet av sina återvandringsplaner. Ändock är den intuitiva förväntningen att flyktingars benägenhet att återvända är relativt hög. Allt annat lika bör en flykting ha en högre benägenhet att återvända än en arbetskraftsinvandrare, eftersom den förre har ett långt mindre mått av frivillighet i sitt migrationsbeslut. I verkligheten är dock situationen oftast den omvända, av flera skäl. För det första omöjliggör vanligen situationen i hemlandet ett återvändande. För det andra finns det en stark korrelation mellan politisk instabilitet/repression och ekonomisk instabilitet/fattigdom i hemlandet, med andra ord, flyktingar kommer normalt från fattigare länder än arbetskraftsinvandrare och har därmed svagare ekonomiska incitament för återvandring. För det tredje kan utdragna asylansökningsprocesser och/eller lång exil leda till marginaliserings- eller acklimatiseringsprocesser som påverkar benägenheten att återvända.

Idag utgör flyktingar och deras anhöriga den alldeles övervägande andelen av de invandrare som kommer till Sverige. Situationen i hemlandet, liksom erfarenheterna därifrån, är avgörande för benägenheten att återvända; det måste naturligtvis existera möjligheter till en tillvaro som är så pass säker att den är värd att återvända till. Men även situationen och erfarenheterna i Sverige spelar stor roll. Flyktinggrupper i Sverige skiljer sig väsentligt åt i graden av social och ekonomisk integration. Vissa grupper är starkt segregerade både på bostads- och arbetsmarknaden, medan andra har en starkare ställning i det svenska samhället (Scott 1999, Rooth 1999, LeGrand & Szulkin 2000, Bevelander 2000, Edin & Åslund 2001, Franzén 2003, Integrationsverket 2005). Många har fått en stor del av sin totala utbildning i Sverige. Åt-

skilliga flyktingkohorter har tillbringat långa tider på förläggning i väntan på asylbeslut, med allt vad det innebär. Faktorer som personliga misslyckanden, socialbidragsberoende, etc. kan såväl förstärka som försvaga benägenheten att återvändra (se Bovenkerk 1974, Klinthäll 2003). Skillnader mellan hemlandets kultur och den svenska majoritetskulturen har också en inverkan. I vissa fall växer en exilkultur fram, som odlar det gemensamma behovet av att utöva hemkulturen. Ofta blir denna exilkultur än mer accentuerad än majoritetskulturen i hemlandet, med en stark mytbildning etc. (Christou 2006), som kan påverka återvandringsbenägenheten i positiv riktning, men även skapa en form av kulturell trygghet på destinationen som verkar i motsatt riktning.

Hemlandets ekonomi är viktig för beslutet att återvändra, även när det gäller flyktingar från länder som demokratiserats (Klinthäll 2006). Dessutom kan kadjemigrationsprocesser påverka benägenheten att stanna, vilket kan ge insikt om vad vi kan förvänta oss av framtida flyktingströmmar. Dagens stora flyktinggrupper från exempelvis Irak och forna Jugoslavien lär inte återvända i större utsträckning förrän ekonomisk stabilitet råder, även om förhållandena politiskt och säkerhetsmässigt förbättras. Med utgångspunkt från att exil är ett temporärt tillstånd, både ur individens och samhällets synpunkt, kan vi fråga oss om detta är en önskvärd situation. Flyktingarna själva tillhör dem som kan hjälpa till att förbättra förhållandena efter en kris i hemlandet, i synnerhet som de ofta är högutbildade (Rooth 1999), men hur ska återvandring uppmuntras och vilka bör aktörerna vara?

Stora frågetecken rör de icke observerade skillnaderna och motiven bland flyktingar. De geografiska avstånden kan ha stor betydelse, skillnader i uppfattningar och föreställningar om hemlandet kan spela roll, eventuellt påverkade av exilkulturell verksamhet, liksom motiven för samt erfarenheterna av flykten och ankomsten till Sverige, erfarenheterna av exilen i Sverige när det gäller hur man upplever sin ekonomiska, sociala och kulturella situation. Kan man minska dessa "yttre omständigheters" kraft att permanenta exilen genom att göra exilens temporära natur mer tydlig? Är temporära uppehållstillstånd och flyktinghjälp i närområdena möjliga alternativ till dagens system?

Förståelse för flyktingar och deras syn på exilen som temporär eller permanent och det spektrum av uppfattningar och motiv som föreligger är avgörande för utformningen av en flyktingpolitik som är både human och effektiv.

Flyktingbegreppet

Genèvekonventionen från 1951 definierar en flykting som en person i behov av skydd på grund av förföljelse på grund av ras, religion, samhällsgrupp eller politisk åsikt. Flyktingmottagande länders praxis skiljer sig dock i viss utsträckning när det gäller vem som betraktas som skyddsbehövande, vilket har givit upphov till en rad olika former av flyktingstatus som brukar sammanfattas under beteckningarna "konventionsflyktingar" samt "de facto-flyktingar". I juridiska sammanhang talar man ofta om human rights refugees kontra humanitarian refugees, men enligt Joly (1996) har man under 1900-talets gång i fråga om flyktingbegreppet vacklat mellan individuell klassificering och gruppklassificering, något som visar att även den lagliga flyktingdefinitionen är kontroversiell. Juridiska definitioner har det gemensamt att de skiljer mellan flyktingar och ekonomiska migranter. Flyktingar och ekonomiska migranter har flyttat under helt olika förutsättningar och det finns goda skäl att anta att dessa skillnader får konsekvenser för den fortsatta tillvaron i mottagarlandet, exempelvis när det gäller social och ekonomisk integration, benägenhet att återvändra, m.m. Juridiska definitioner är dock inte alltid särskilt skarpa instrument för att förstå skillnader i integrationsmönster inom kategorin flyktingar.

I praktiken har den förhärskande uppfattningen varit att för att tillerkännas flyktingstatus skall flykten ha sitt upphov i politiska, icke-ekonomiska, förhållanden och att det är i princip staten som står för förföljelsen. Politiska och ekonomiska förhållanden är dock vanligen sammanlänkade, varför distinktionen mellan politiska och ekonomiska flyktingar är svår att slå fast. Zolberg et al. (1989) erkänner visserligen kopplingen mellan politiska och ekonomiska faktorer, men menar att flyktingströmmar skapas av faktorer som är i första hand sociopolitiska. Zolberg et al. utmanar också uppfattningen att uppkomsten av flyktingströmmar är oförutsägbara eftersom de tenderar att skapas av vissa omständigheter, exempelvis framväxten av nya stater ur resterna av imperier och kolonialvälden. Richmond (1994) menar å sin sida att flyktingströmmar även uppstår ur förhållanden som inte nödvändigtvis är politiska till sin natur, såsom torka, översvämningar, etc. och hävdar en bredare kategorisering, med "ekologiska" flyktingar vid sidan av de ekonomiska och politiska.

Shacknove (1985) vill utöka flyktingbegreppet utöver vad som stipuleras i Genèvekonventionen eftersom denna misslyckas med att fånga kärnan i flyktingskapet, nämligen statens oförmåga att garantera grundläggande medborgerliga behov, såsom fysisk säkerhet, grundläggande försörjning, fri rörlighet, samt rätten att organisera sig politiskt.

Även om det formella skälet för flyktinginvandring är politiskt, har vanligtvis flyktingen i någon utsträckning grundat flyttningsbeslutet på ekonomiska överväganden. Skälet för flykt kan vara uteslutande politiskt, men valet av mottagarland har starka ekonomiska inslag, såsom möjlighet till försörjning eller förekomst av ett kontaktnät. Det finns stora skillnader i graden av tvång som ligger bakom beslutet att ge sig av och flyktingströmmar uppvisar sålunda ett helt spektrum av migrationsskäl, från tvångsutvisade dissidenter till migranter vars skäl är praktiskt taget ekonomiska (Klinthäll 2003). Kunz (1973) definition tar hänsyn till detta spektrum i en push/pull-modell, där flyktingar övervägande drivs av push-faktorer, medan övriga drivs övervägande av pull-faktorer. Även Richmond (1994) ansluter sig till en sådan bipolär ansats till flyktingbegreppet och avvisar därmed en klar distinktion mellan politiska och ekonomiska flyktingar.

Flyktingbegreppet är således komplicerat, men handlar i grund och botten om människor som givit sig av under någon form av tvingande omständigheter, av skäl som inte primärt varit ekonomiska. Ekonomiska migranter kan planera flytten och därmed förbereda sig psykologiskt och materiellt på ett sätt som flyktingar sällan kan. Därmed skiljer sig de som invandrat av ekonomiska skäl från flyktingar när det gäller förutsättningarna för integration i mottagarlandet; men även bland flyktingar finns skilda förutsättningar för integrationsprocessen, som har sitt ursprung i de omständigheter som ledde till att man valde att lämna hemlandet.

För att bättre kunna nå förståelse för beteendemönster bland olika flyktinggrupper föreslår Joly (2002) som alternativ till juridiskt baserade flyktingdefinitioner en mer sociologisk kategorisering, som i första hand bygger på flyktingens relation till sitt hemland. Joly menar att integrationsprocessen i mottagarlandet för flyktingar påverkas, mer än för någon annan invandrarkategori, av bakgrunden i hemlandet, men trots det handlar merparten om all forskning som rör flyktingar om deras situation antingen i hemlandet, i flykt, eller i mottagarlandet. Nyckeln till att förstå integrationsprocessen är att se länken mellan omständigheterna före flykten och situationen därefter.

Flyktingars attityd gentemot bosättningen i ett nytt land påverkas enligt Joly på ett avgörande sätt av förhållandet till konfliktstrukturen i hemlandet. Med viss inspiration ifrån Kunz (1981) indelning i majority identified refugees kontra alienated refugees arbetar hon med begreppen ”odysséflyktingar” och ”rubiconflyktingar”. Odysséflyktingar präglas av att de är starkt orienterade mot hemlandet och betraktar exilen som en tillfällig lösning (Odysseus övergav aldrig avsikten att återvända till Ithaka). Odysséflyktingarna har generellt haft del i ett ”kollektivt pro-

jekt” i hemlandet, företrädesvis en politisk rörelse, och tvingades i exil på grund av detta engagemang. Rubiconflyktingar definieras av att de inte varit inblandade i något kollektivt projekt utan snarare varit marginaliserade i sitt hemland, vanligen på grund av någon form av minoritetssituation. Man har ofta inte kunnat hävda sina rättigheter gentemot majoritetssamhället i hemlandet, varför rubiconflyktingar inte ser återvändring till hemlandet som någon realistisk möjlighet (Caesar såg ingen återvändo när han korsade floden Rubicon). Det är här distinktionen mellan Jolys och Kunz kategorier ligger; exempelvis de kurdiska flyktingarna skulle enligt Kunz klassificeras som alienerade från majoritetssamhället eftersom de inte identifierar sig med den turkiska, irakiska, iranska eller syriska staten. Joly menar dock att kurdernas kollektiva projekt, ett fritt Kurdistan, gör att de är starkt orienterade mot hemlandet. Det är inte den objektiva positionen som avgör hur flyktingen kategoriseras, utan den subjektiva relationen, medvetenheten och engagemanget gentemot konflikten i hemlandet.

Odysséflyktingarna utgjorde en grupp redan i hemlandet och har i exilen fört med sig sitt kollektiva projekt (vanligtvis nationella, politiska eller sociala, men även religiösa projekt förekommer). Gruppens sociala organisation i exilen byggs upp kring det kollektiva projektet, med den politiska rörelsen i centrum. Avsikten är att återvändra för att fortsätta projektet i hemlandet. Långvarig exil medför ofta att det utöver den politiska organisationen växer fram sociala och kulturella verksamheter, även de starkt hemlandsorienterade, men odysséflyktingarna mobiliserar inte i första hand för att hävda sina sin plats i mottagarlandet utan för att skapa eller återupprätta den i hemlandet. En viktig aspekt när det gäller integrationsprocessen är att odysséflyktingar i sin självidentifikation inte positionerar sig gentemot majoriteten eller andra etniska grupper i mottagarlandet, utan gentemot konfliktstrukturen i hemlandet. ”De andra” utgörs av de politiska motståndarna i hemlandet.

Rubiconflyktingarna saknade antingen ett kollektivt projekt i hemlandet, eller också har de övergivit det. Gemensamt för dem är, oavsett om de har existerat som minoritet redan innan flykten eller bildat en minoritetsgrupp i exilen, att hemlandets majoritetssamhälle upphört att vara den gemensamma referensramen. Man identifierar sig istället gentemot majoriteten och/eller andra minoriteter i mottagarlandet och inriktar aktiviteterna mot att hävda och bevaka sin ställning i mottagar-samhället. För rubiconflyktingar är även assimilering inom majoritetssamhället ett möjligt alternativ, eftersom återvändring inte betraktas som en realistisk möjlighet.

Relationen till hemlandets konfliktstruktur påverkar således integrationsprocessen för dessa två flyktingkategorier på avgörande och helt

olika sätt. Medan odysseflyktingarna är inställda på att återvända och inriktar sig på att förbereda en framtid i ursprungslandet, syftar rubiconflyktingarnas aktiviteter till att ordna en permanent tillvaro i mottagarlandet.

Särskilda omständigheter kan ibland leda till svårigheter att forma en gruppidentitet i mottagarlandet. För bosniska flyktingar under första delen av 1990-talet försvårades denna formation av att den komplicerade konfliktstrukturen i hemlandet, som innebar att allianser skiftade och varierade, gjorde att "de andra" kunde vara antingen serber eller kroater, beroende på varifrån man flytt. Dessutom ansågs ofta den islamska tron tillhöra den privata sfären och kunde därför inte utgöra någon fast bas för en gemensam identitet, i synnerhet som man ofta upplevde sig ha lite gemensamt med andra muslimska grupper i mottagarlandet. Skapandet av ett gemensamt projekt för en tillvaro i mottagarlandet underminerades också av att många bosnier endast hade tillerkänts tillfälligt skydd i de europeiska staterna.

EU och flyktingpolitiken

Samarbetet kring EU:s inre marknad har inneburit långtgående harmonisering inom de flesta områden som rör relationer mellan medlemsländerna, såsom handelspolitik, arbetsmarknad, finanssystem m.m., men det har förekommit långt färre försök till koordination när det gäller invandrings- och flyktingpolitiken. Inom detta område har politiken ibland snarare präglats av icke-samarbete, där det för medlemsländerna gällt att införa alltmer restriktiva regler, för att på så sätt vända flyktingströmmarna bort från sina egna gränser. Politiken har även färgats av att svårigheterna med att skilja politiska flyktingar från ekonomiska, tillsammans med det tilltagande problemet med människosmuggling, har skapat en situation där flyktinginvandringen allmänt betraktas med misstro.

Flyktingkatastrofen som följde på kriget i forna Jugoslavien ställde de nationella systemen för invandringspolitik inför en svår utmaning. Samtidigt som asyllagstiftningen inte tillerkände krigsflyktingarna formell flyktingstatus, betraktades den humanitära situationen som så pass allvarlig att man inte kunde sända dem tillbaka till det krigshärjade området. De europeiska staterna svarade med att ge flyktingarna olika former av temporär flyktingstatus och i princip samtliga EU:s medlemsstater tog del i flyktingmottagandet.

Omfattningen av den chock som de nationella systemen utsattes för och den relativa snabbhet och flexibilitet som medlemsstaterna svarade med, gav upphov till en viss optimism i fråga om förutsättningarna

för att skapa ett reglerat internationellt migrationssystem, som delvis skulle bygga på principen om tillfälligt skydd av flyktingar. Exempelvis UNHCR (1997) nämner som tre fördelar med ett system med tillfälligt skydd dels att det förmår ge omedelbart skydd till skyddsbehövande, dels att det innebär ett erkännande från staternas sida av en bredare humanitär förpliktelse att erbjuda en plats i säkerhet, dels att principen om tillfälligt skydd har en avsevärd potential att utgöra basen för en mer harmoniserad asylpolitik på EU-nivå eller en bred alleuropeisk nivå. Koser och Black (1999) analyserar begreppet temporär flyktingstatus utifrån erfarenheterna från den exjugoslaviska flyktingvågen och diskuterar förutsättningarna för en harmoniserad flyktingpolitik.

En slutsats enligt Koser och Black är att ett antal politiska omständigheter ledde till att tillfälligt skydd framstod som en möjlig lösning, trots kritik från flera håll. För det första skapade katastrofens geografiska närhet och den massmediala uppmärksamheten kring krigets lidande en opinion som krävde skydd åt de flyende, varför tvångsutvisning tedde sig politiskt omöjlig trots att mottagarländerna i allmänhet ansåg att skälen för flykt inte levde upp till de formella kriterierna för individuell förföljelse. Å andra sidan var trycket på de europeiska ländernas asylsystem högre än någonsin i början av 1990-talet och många menade att resursbristen gjorde att flyktingmottagningen stod på gränsen till kollaps. Den ex-jugoslaviska tragedin sammanföll dessutom med en period av lågkonjunktur och statsfinansiella problem i de västeuropeiska länderna, samtidigt som en växande främlingsfientlighet spädde på politikernas oro. Omfattningen av flyktingkatastrofen innebar att praktiskt taget alla europeiska länder berördes, vilket försvårade icke-samarbetsstrategier samtidigt som det satte staternas förmåga att dela på flyktingbördan på prov.

Mot denna bakgrund växte kompromissen om tillfällig skyddsstatus fram. Denna strategi erbjöd för vissa stater en välkommen möjlighet till delat ansvar och i förlängningen en harmonisering av flyktingpolitiken, men framförallt innebar den en smidig politisk lösning. För det första kunde man kringgå den normala asylproceduren och därmed undvika att lägga ytterligare tryck på mottagningssystemet. För det andra kunde man tillmötesgå både den människorättsinriktade och den invandringsskeptiska folkopinionen genom garantera flyktingarna skyddsstatus men samtidigt betona dess temporära natur. För det tredje ansåg man att repatriering av dessa flyktingar skulle bli enklare i och med att de saknade permanent uppehållstillstånd.

I sin gedigna genomgång av internationell flyktinglagstiftning slår Hathaway (1997) fast två dominerande förhållanden som är problematiska för mottagarländer. För det första råder en närmast total avsaknad av

delat ansvar för flyktingmottagandet, vilket innebär att vissa länder får bära en tyngre börda än andra. Denna börda tenderar dessutom att växa sig allt tyngre genom sin egen inneboende dynamik, exempelvis på grund av kedjemigration. För det andra pekar Hathaway på att asylén, som principiellt sett är temporär till sin natur, i praktiken permanentas.

Trots sin attraktionskraft utvecklades kompromissen om tillfälligt skydd aldrig till en konsekvent kategori inom internationell rätt, utan omfattade i praktiken en rad olika system. Innovationen hade därmed högst begränsad betydelse för harmonisering av flyktingpolitiken och strävan efter ett delat ansvar för mottagningen. Enligt UNHCR:s uppskattning (1997) uppgick den bosniska populationen i Italien till 8 827 personer, medan siffran för grannlandet Österrike var den tiodubbla, 88 609. Hälften av de 584 017 bosnierna som enligt UNHCR befann sig i EU:s medlemsländer fanns i Tyskland, Österrike eller Sverige. Hathaways iakttagelse av en de facto-permanentning av asylén ser inte heller ut att ha förändrats genom kompromissen om tillfälligt skydd. Alla EU-länder utom fyra (Italien, Belgien, Tyskland och Storbritannien) hade per den första juli 1997 givit permanent uppehållstillstånd till mer än hälften av de bosnier som fanns i landet UNHCR (1997). Endast Tyskland hade fortfarande 1997 inte utarbetat något system för att överföra återstående bosnier från temporär till permanent status.

Integration och planeringshorisont

Möjligheterna för långsiktig beslutsfattande och planering påverkas fundamentalt av de omständigheter under vilka invandringen äger rum. Flyktingen har att hantera vissa starkt begränsande faktorer, begränsningar som arbetskraftsinvandrarén oftast inte behöver möta alls. Detta kan vara ett skäl till att ekonomisk teori generellt inte varit det redskap man i litteraturen valt vid analyser av flyktingars migrationsbeteende, eftersom neoklassisk ekonomisk analys bygger på antaganden om perfekt information och fria, rationella beslut.

Det finns en mängd olika slags migrationsplaner och dessa påverkar arbetsmarknadsbeteendet. Beroende på ifall invandringen betraktas som permanent eller temporär, kommer individer att ha olika planeringshorisonten och därmed olika incitament för investeringar i språkkunskaper, utbildning, boende, etc. i mottagarlandet. Dustmann (1996b) hävdar att de samhällsekonomiska vinsterna är större, ju tidigare det står klart huruvida invandringen kommer att vara temporär eller permanent.

Invandraren kan kategoriseras i fyra grupper utifrån nivån på de restriktioner som omgärdar migrationsbeteendet, förutsättningar på arbetsmarknaden och långsiktiga beslut överhuvudtaget. I den första kate-

gorin finner vi ekonomiska immigranter med permanent uppehållstillstånd och i den andra ekonomiska immigranter med temporära uppehållstillstånd. Den tredje kategorin utgörs av flyktinginvandrare med permanent uppehållstillstånd och den fjärde består av flyktinginvandrare med temporära uppehållstillstånd.

Invandrarna i den första gruppen omgärdas av relativt få restriktioner när det gäller migrationsbeslut och arbetsmarknadsrelaterat beteende. Beslutsfattandet präglas av ett stort mått av frihet och kan baseras på avvägningar mellan kostnader och intäkter. Det finns de som redan vid invandringen har för avsikt att återvända till hemlandet efter en viss period på destinationsarbetsmarknaden och i denna grupp finner vi beteenden som är inriktade mot målsparande och återvandring. Det finns också invandrare som inte har någon explicit återvandringsplan; vissa planerar att stanna permanent, medan andra är relativt flexibla i att anpassa sitt flyttningsbeteende efter omständigheterna.

Arbetskraftsinvandrare med tillfälliga uppehållstillstånd tillhör den andra gruppen enligt kategoriseringen ovan. Även om dessa inte har rätt att stanna i destinationslandet efter att uppehållstillståndet upphört, har de en klar bild av tidshorisonten och kan därmed fatta effektiva beslut rörande sina satsningar på arbetsmarknaden, investeringar i språkkunskaper och boende, m.m. Å andra sidan har det visat sig att denna typ av tillfällig invandring inte är så utpräglad temporär till sin natur; den historiska erfarenheten från gästarbetarsystem i Europa är att de har lett till permanent bosättning för en stor del av gästarbetarna (Martin och Miller 1980, Martin 2003). Den juridiska skillnaden mellan infödda medborgare och utlänningar i sådana system har ofta inneburit att gästarbetare blivit diskriminerade på arbetsmarknaden såväl som i de sociala trygghetssystemen (Martin och Miller 1980, Castles & Miller 1998). Gästarbetare som kommit att bli permanent bosatta befinner sig därmed i en situation där deras rättigheter och möjligheter är långsiktigt begränsade, och risken är stor att barn till gästarbetare, generationer som är födda i landet, ärver dessa nackdelar.

Flyktinginvandrare som fått permanent uppehållstillstånd tillhör den tredje gruppen. Liksom arbetskraftsinvandrare kan de betrakta invandringen antingen som temporär eller som permanent. Vissa betraktar invandringen som en högst tillfällig lösning och är starkt inriktade på att återvända när omständigheterna så medger, medan andra inte ser någon möjlighet eller något skäl att återvända inom överskådlig tid. Här kan man jämföra med Jolys (2002) ”odysséflyktingar” och ”rubiconflyktingar”. Dessa två typer av flyktingar skiljer sig åt när det gäller deras möjligheter att planera sitt liv i exil. Permanenta flyktingar, eller rubiconflyktingar, påminner om permanenta arbetskraftsinvandrare i den

meningen att deras planeringshorisont endast har en fas, dvs. den återstående tiden på mottagararbetsmarknaden. Permanent bosättning innebär möjligheter att bedöma värdet av kompletterande utbildning, satsningar på språkinläring och andra investeringar som är specifika för mottagarlandet, eftersom tidsramen är relativt tydlig. Odysséflyktingar betraktar däremot invandringen som en temporär lösning och därför har deras planeringshorisont två faser. Tidpunkten för återvandring är dock okänd, till skillnad mot fallet med temporär arbetskraftsinvandring, och därför planerar dessa flyktingar i en situation av stor osäkerhet. Eftersom tidsramen är okänd blir det oerhört svårt att uppskatta värdet av de investeringar som är specifika för mottagarlandet. Beroende på huruvida flyktingar betraktar exilen som temporär eller permanent, kommer integrationsprocessen att se olika ut. Permanenta flyktingar, rubiconflyktingar, har ett mer gynnsamt utgångsläge eftersom de har större möjligheter till långsiktig planering.

Även om de två flyktingkategorierna skiljer sig åt när det gäller förutsättningarna för ekonomiskt beslutsfattande, har de det gemensamt att flytten inte var frivillig. När det gäller integration på arbetsmarknaden medför detta ett antal svårigheter i jämförelse med invandrare som kommit frivilligt. En flykting kan inte välja den ekonomisk mest lämpliga tidpunkten för flytten, utan måste i första hand ta hänsyn som har att göra med personlig säkerhet. Medan en arbetskraftsinvandrare vid valet av destination i första hand beaktar geografiska löneskillnader och möjligheter att få ett lämpligt jobb, styrs flyktingens val mer av möjligheterna att få skydd och eventuella personliga nätverk. Jämfört med arbetskraftsinvandrare har därför flyktingarna inledningsvis vissa ekonomiska nackdelar, framförallt på grund av sämre information om arbetstillfällen, löner, bostäder, etc. Dessutom leder långa väntetider och utdragna asylprocesser, liksom långa söktider på arbetsmarknaden, till humankapitaldepreciering. Kunnande och motivation kan förloras om individen är sysslös under för lång tid, inte minst sjunker den formella kompetensen i värde ju längre tiden går. Flyktingar som inte kan dokumentera sin utbildning och yrkeserfarenhet, eller vars utbildningsbevis är svårtolkade för arbetsgivaren, möter problem att signalera sin kompetens på arbetsmarknaden. Flera forskare har också hävdat, alltsedan Barry Chiswicks inflytelserika artikel från 1978, att flyktingar inte är positivt självselekterade i samma utsträckning som arbetskraftsinvandrare när det gäller de humankapitalfaktorer som värdesätts på destinationsarbetsmarknaden.

Den fjärde gruppen består av flyktingar som endast beviljats temporärt uppehållstillstånd. Denna kategori har vuxit i betydelse under de senaste femton åren, framförallt på grund av de förändringar i invan-

dringslagstiftning och praxis som genomfördes i många länder i samband med inbördeskrigen i det forna Jugoslavien. Flyktingar som tillhör denna grupp befinner sig i en situation som präglas av mycket stor osäkerhet. Deras möjligheter att planera sitt liv i exil är extremt begränsade och därmed är förutsättningarna för framgångsrik integration i mottagarsamhället mycket svaga. Förutom att de möter samma svårigheter som andra flyktingkategorier, har de minimal kontroll över migrationsbeslutet. Medan flyktingar som har permanent uppehållstillstånd på egen hand kan bestämma huruvida det är lönt, eller ens möjligt, att återvända, är flyktingar med temporärt uppehållstillstånd beroende av inställningen hos mottagarlandets myndigheter. Dessa flyktingar kan inte vara säkra på om, när, exakt vart, eller till vilka omständigheter de kommer att sändas tillbaka, eftersom myndigheterna unilateralt kan besluta om repatriering (Blitz et al. 2005). Även om det temporära uppehållstillståndet omvandlas till permanent tillstånd efter några år, som fallet var med flyktingar från det forna Jugoslavien, finns risken att osäkerheten under de inledande åren har bestående negativa effekter på integrationssprocessen i mottagarlandet.

I egenskap av ekonomiska aktörer är flyktingar omgärdade av en lång rad restriktioner för det ekonomiska beteendet, såsom osäkerhet om framtiden, relativ brist på arbetsmarknadsrelevant information, m.fl. nackdelar. Detta ökar risken för låga sysselsättnings- och inkomstnivåer, samt minskar utrymmet att hantera möjligheter och svårigheter på ett effektivt och långsiktigt sätt. Svag ekonomisk och social integration innebär en brist på resurser som riskerar att minska möjligheterna till rörlighet, även när det gäller återvandring som ett svar på förbättrade omständigheter i hemlandet.

Diskussion

En fråga gäller på vilket sätt principen om tillfälligt skydd ska kunna utvecklas till en konsekvent rättsprincip inom internationell flyktinglagstiftning. Ett stort problem är att det föreligger intressekonflikter såväl inbördes mellan de flyktingmottagande staterna som mellan staterna och skyddssökande individer. De stater som bär den största bördan har givetvis ett större intresse i att slå fast en princip om delat ansvar för flyktingmottagandet. Det är dock inte alldeles självklart vilka kriterier som ska styra fördelningen av ansvaret. Skall ansvaret i första hand fördelas efter folkmängd eller efter ekonomisk styrka? Är det möjligt att kräva ett större ansvar av länder som har någon form av politisk eller historisk länk till flyktingsituationen, exempelvis via försvarspolitik, biståndspolitik eller kolonialism? Kan man tänka sig ett system där man

mellan staterna köpslår om flyktingkvoter för att på så sätt jämna ut trycket på länder som befinner sig i olika ekonomisk eller politisk situation?

Hur man än väljer att fördela ansvaret mellan de mottagande staterna, kvarstår problemet att ur den skyddssökande individens perspektiv inte kunna välja destination. Flyktingar kan genom ett system med delat ansvar tvingas att avstå asyl i ett land där de har personliga nätverk, behärskar språket eller till och med erbjudits arbete. På samhällsekonomisk nivå kan det vara kostsamt att inte låta individen själv styra beslutet om destinationsort, eftersom denne sannolikt själv bäst kan matcha sitt arbetskraftsutbud med efterfrågan, i synnerhet ifall det finns tillgång till specifik information via personliga nätverk.

En annan fråga gäller hur temporär en temporär skyddslösning egentligen kan vara. I och med att all flykt till sin natur är ofrivillig, finns ett inslag av tillfällighet i exilens väsen. Det normala tillståndet är icke-flykt och normalisering av en situation i flykt innebär därmed en återgång från exiltillståndet till icke-flykt, dvs. återvända till status quo ante. Förhållandena på ursprungsorten kan dock utvecklas på ett sätt att något sådant inte är möjligt. En tillvaro under tillfälligt skydd kan naturligtvis i längden bli ytterst påfrestande och därför måste det finnas möjlighet att förr eller senare låta exilen permanentas för att kunna bygga upp en trygg och långsiktigt hanterbar tillvaro.

Invandrare som har marginaliserats på arbetsmarknaden har en lägre sannolikhet att återvända (Klinthäll 2000) och därför är åtgärder för att öka den ekonomiska integrationen av flyktingar nödvändiga för stater som vill främja återvandring till före detta flyktingländer. Skyddslösningar som bygger på temporära uppehållstillstånd motverkar ekonomisk integration av invandrare och därför finns det en risk att dessa lösningar inte bara är ineffektiva, utan till och med leder till mindre återvandring bland flyktingar. Skyddslösningar som innefattar permanent uppehållstillstånd, å andra sidan, tillåter invandrare ett effektivt ekonomiskt beteende. Invandrare i ett system som bygger på permanenta uppehållstillstånd har bättre förutsättningar för ekonomisk integration såväl som för återvandring vilket kan ge fördelar för samtliga parter: ursprungslandet, mottagarlandet samt, inte minst, den enskilde flyktingen.

Referenser

- Bevelander, Pieter (2000) *Immigrant Integration and Structural Change in Sweden, 1970-1995*. Lund Studies in Economic History 15.
- Blitz, Brad K., Rosemary Sales and Liza Marzano (2005) "Non-Voluntary Return? The Politics of Return to Afghanistan". *Political Studies*, Vol 53, 182-200.
- Bovenkerk, Frank (1974) *The Sociology of Return Migration: A Bibliographical Essay*. Publications of the research group for European migration problems. Martinus Nijhoff, the Hague.
- Christou, Anastasia (2006) *Narratives of Place, Culture and Identity: Second-Generation Greek-Americans Return 'Home'*. Amsterdam University Press.
- Dustmann, Christian (1996a) "Return migration. The European experience". *Economic Policy*, no. 22 (April), pp. 215-250.
- Dustmann, Christian (1996b) *Differences in the Labor Market Behavior between Temporary and Permanent Migrant Women*. London: University College London, and CEPR, London. Mimeographed
- Edin, P.A. & O. Åslund (2001) *Invandrare på 1990-talets arbetsmarknad*. Stockholm: IFAU.
- Franzén, E. (2003) *Waiting for Welfare – studies on social assistance among immigrants*. Ph.D. Thesis, Göteborg: Institute for Social Work.
- Hathaway, J. (1997) *Reconceiving International Refugee Law*. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Integrationsverket (2005) *Rapport integration 2005*. Norrköping: Integrationsverket
- Joly, Danièle (1996) *Haven or Hell: Asylum Policies and Refugees in Europe*. Oxford: Macmillan.
- Joly, Danièle (2002) "Odyssean and Rubicon Refugees: Toward a Typology of Refugees in the Land of Exile". *International Migration*, vol. 40, No. 6, pp. 3-23.
- King, Russell (2000), "Generalizations from the History of Return Migration". In Ghosh (ed.), *Return Migration: Journey of Hope or Despair?* Geneva: IOM.
- Klinthäll, Martin (2000) *Are Return Migrants Marginalized?* Paper presented at the conference "Marginalization - Economic and Sociological Approaches. Helsingör, Denmark.
- Klinthäll, Martin (2003) *Return Migration from Sweden 1968-1996. A Longitudinal Analysis*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Klinthäll, Martin (2006) Retirement Return Migration from Sweden. *International Migration*, vol. 44, No. 2, pp. 153-180.
- Koser, Khalid. and Richard Black (1999) Limits to harmonization: The 'temporary protection' of refugees in the European Union. *International Migration*, vol. 37, No. 3, pp. 521-543.
- Kunz, E.F. (1973) "The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement" *International Migration Review*, 7 (2): 125-146.
- Kunz, E.F. (1981) "Exile and Resettlement: Refugee Theory" *International Migration Review*, 15 (1-2): 42-51.
- LeGrand, C. & R. Szulkin (2000) *Permanent Disadvantage or Gradual Integration: Explaining the Immigrant-Native Earnings Gap in Sweden*. Stockholm: Swedish Institute of Social Research.
- Martin, Philip L. (2003) *Managing Labor Migration: Temporary Worker Programs for the 21st Century*. International Institute for Labour Studies. Geneva: International Labour Organization.
- Martin, Philip L. and Mark J. Miller (1980) "Guestworkers: Lessons from Western Europe." *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 33 No. 3.
- Piore, Michael J. (1979) *Birds of Passage. Migrant Labor and Industrial Societies*. London: Cambridge University Press.

- Richmond, A.H. (1994) *Global Apartheid: Refugees, Racism and the new World Order*. Toronto: Oxford University Press.
- Rooth, D-O. (1999) *Refugee Immigrants in Sweden. Educational Investments and Labour Market Integration*. Lund: Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.
- Scott, Kirk (1999) *The Immigrant Experience: Changing Employment and Income Patterns in Sweden, 1970-1993*. Lund: Lund University Press
- Shacknove, A.E. (1985) "Who is a refugee?" *Ethics*, 95: 274-284.
- UNHCR (1997) *Bosnia and Herzegovina Repatriation and Return Operation 1997*. Geneva: UNHCR.
- Zolberg, A.R., A. Suhrke and S. Aguayo (1989) *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*. Oxford: Oxford University Press.

Lund Papers in Economic History

2004

- 93 Neelambar Hatti, T.V.Sekher & Mattias Larsen, Lives at Risk: Declining Child Sex Ratios in India. */Population Economics/*
- 94 Gunnar Andersson & Kirk Scott, Labour-Market Attachment and Entry into Parenthood: The Experience of Immigrant Women in Sweden. */Population Economics/*
- 95 Martin Klinthäll, Return Migration at the End of Working Life: Immigrants Leaving Sweden in the Period 1979-1996. */Population Economics/*
- 96 Jan-U. Sandal, Sosialt Entreprenørskap */General Issues/*

2005

- 97 Tony Johansson, Långa vågor av tillväxt. En doktrinhistorisk studie */General Issues/*
- 98 Göran Ahlström & Benny Carlson, What Did Iver Olsen Tell Harry White? Sweden at the End of World War II from the "Olsen Angle". */General Issues/*
- 99 Mattias Larsen, Pernille Gooch & Neelambar Hatti, Uncertainty and Discrimination, Family Structure and Declining Child Sex Ratios in Rural India. */Population Economics/*

2006

- 100 Göran Ahlström & Benny Carlson, Sweden and Bretton Woods, 1943-1951. */General Issues/*
- 101 Jan-U Sandal, Den Sosiale Entreprenør – et Case. */General Issues/*
- 102 Håkan Lobell, Institutions, Events and Theory, A Comparison of the Monetary Policy Shifts of 1844/45 in England and Sweden. */General Issues/*
- 103 Mats Persson, Statens ofullkomlighet? Kommunal utjämning och invandring - med Malmö som exempel. */General Issues/*
- 104 T.V. Sekher & Neelambar Hatti, Vulnerable Daughters in a Modernizing Society: From 'Son Preference' to 'Daughter Discrimination' in Rural South India. */Population Economics/*
- 105 Mattias Larsen, Neelambar Hatti & Pernille Gooch, Intergenerational Interests, Uncertainty and Discrimination: Conceptualising the Process of Declining Child Sex Ratios in India. */Population Economics/*

2007

- 106 Ellen Hillbom, Security – A First Priority: The Strength of Communal Property Rights Systems Governing Water in Contemporary sub-Saharan Africa. */Development Economics/*
- 107 Josef Taalbi, Arbetslöshet, arbetsmarknadsinstitutioner och investeringsmönster: En jämförelse mellan Sverige och Danmark (1976-2005). */Education and the Labour Market/*

2008

- 108 Martin Klinthäll, Flyktingskap och återvandring: Exilen som temporärt tillstånd. */Population Economics/*

Lund Papers in Economic History are published by the Department of Economic History, Lund University, Sweden. This series replaces the former series under the title *Meddelande från ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet*. The change of name reflects the orientation of the series towards an international readership. The series is multilingual, but the majority of the working papers appear in English.

Lund Papers in Economic History include papers in the following topic areas:

General Issues

Development Economics

Education and the Labour Market

Population Economics

Lund Papers in Economic History are published as occasion arises, not at fixed intervals. Printed issues are distributed to libraries. From 1999 and onwards, full-text electronic issues are also available on www.ekh.lu.se. Those who would be interested in receiving information by email on new issues of **Lund Papers in Economic History** are requested to send an email message to Lund.Papers@ekh.lu.se.

LUND
UNIVERSITY